

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

НІКОЛАЄВА ГАННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 792.565:7.046.1(477.74)

**ТЕАТР ЯК МОДЕРАТОР СУЧАСНОГО МІСЬКОГО МІФУ
(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО ТЕАТРУ
МУЗИЧНОЇ КОМЕДІЇ ІМ. М. ВОДЯНОГО)**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі культурології та мистецтвознавства Одеського національного політехнічного університету (м. Одеса), Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент
Місюн Ганна Володимирівна,
Одеський національний політехнічний
університет, доцент кафедри культурології
та мистецтвознавства

Офіційні опоненти: доктор культурології, професор
Герчанівська Поліна Евальдівна,
Національна академія керівних кадрів культури
і мистецтв, завідувач кафедри
культурології та культурно-мистецьких проєктів

кандидат мистецтвознавства, професор,
заслужений діяч мистецтв України
Безгін Олексій Ігорович,
Київський національний університет театру,
кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого,
ректор

Захист відбудеться 27 червня 2018 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв, за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 25 травня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Загальна реміфологізація сучасної культури ставить проблему кореляції міського міфу і театру в розряд вельми актуальних питань. У рамках актуалізації досліджень проблем культури та суспільства, зокрема театру як культурного інституту, що відповідає за створення, використання, збереження та трансляцію культурно значущих продуктів, важливим є урахування специфіки побутування театру в культурному просторі міста. У сучасних умовах мова йде про необхідність осмислити зв'язок міського міфу як культуротворчого чинника, котрий надає сенс існуванню певній міській громаді, й театру як комунікативного локусу в просторі міста, де на ґрунті міської міфології твориться та розвивається локальна ідентичність. Така постановка питання ще не виносилася на науковий розгляд. Досі всі конструкти цього процесу – міський міф (В. Абашев, Т. Возняк, Є. Єрмолін, Ю. Лотман, М. Найдорф, І. Патрон, Т. Річардсон, Б. Успенський та ін.), локальна ідентичність (Л. Мамфорд, С. Рамер, Б. А. Рубл, Г. Шопфлін та ін.), театр (зокрема – Одеський театр музичної комедії ім. М. Водяного (Р. Бродавко, О. Галяс, О. Грабовський, В. Максименко та ін.)) – розглядаються окремо в численних роботах різного спрямування. Тому вельми актуально не лише з огляду на теоретичні питання подолання розриву між глобалізаційною урбанізацією та локальною культурою, а й практичного рішення проблем розвитку міського культурного простору і театру в ньому, є культурологічне дослідження ролі театру як модератора міського міфу.

Актуалізує дане дослідження й ювілейний рубіж – 70-річчя Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного, який, безперечно, є одним з головних символів Одеси, найщільніше пов'язаний з одеським міським міфом та відповідним типом локальної ідентичності («одеськістю»). З дня виходу у світ легендарної «Білої акації» (1956 р.) саме цей театр став модератором одеського міфу. Дослідження культурної практики Музкомедії актуальне ще й з огляду на вдалий досвід існування театру в новітніх умовах, коли завдяки розширенню комунікативного простору останній не втрачає, а навпаки, набуває ще більшої ваги як «свій» театр для міської громади.

Відтак, окреслена сукупність чинників актуальності обумовила вибір теми дослідження: **«Театр як модератор сучасного міського міфу (на прикладі діяльності Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного)».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи в межах комплексних наукових тем кафедри культурології та мистецтвознавства Одеського національного політехнічного університету «Комунікативні механізми видовищної культури» (№ 51–77) та «Культурна ідентичність у сучасних інтеграційних процесах» (№ 126–77). Тему дисертаційної роботи затверджено рішенням Вченої Ради Одеського національного політехнічного університету (протокол № 4 від 18.11.2014) та уточнено (протокол № 9 від 16.05.2017).

Наукове завдання полягає у визначенні ролі та місця установи культури і мистецтва (на прикладі діяльності Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного) в процесах культуротворення в межах певного міського простору,

а також взаємовпливу і взаємозв'язку театру, міського міфу та локальної ідентичності.

Метою роботи є виявлення особливостей творчої діяльності Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного як культурного інституту в аспекті модерації міського міфу.

Для цього в роботі поставлені і розв'язані такі **завдання**:

- дослідити категорію «міський міф» у сучасному гуманітарному дискурсі;
- обґрунтувати використання методів культурної антропології та усної історії у даній науковій розвідці;
- розглянути театр як простір побутування міського міфу;
- дослідити одеський міф як різновид міського міфу і локальну ідентичність («одеськість»), співвіднести моделі одеського міфу та відповідного типу локальної ідентичності з театральним розвитком міста;
- висвітлити театральну Одесу і театральність як художньо-стилістичну характеристику одеської ідентичності в аспекті еволюції міського міфу;
- визначити трикстера як головний тип героя одеського міфу;
- розкрити міфологізацію як форму публічної репрезентації Одеського театру музичної комедії;
- визначити провідних артистів Музкомедії як об'єктів/суб'єктів міської міфологізації;
- осмислити репертуарну політику Музкомедії в аспекті ролі театру в міському просторі.

Об'єкт дослідження: культурний інститут – театр як простір розгортання міського міфу.

Предмет дослідження: презентація одеського міського міфу у творчій діяльності Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного.

Хронологічні межі дослідження. У роботі розглянуто процеси творення і розвитку одеського міфу та відповідного типу локальної ідентичності («одеськості») у співвіднесенні з деякими театральними практиками міста, що проходили з початку ХІХ століття. Акцент поставлений на період функціонування Одеського театру музичної комедії ім. М. Водяного в Одесі (з 1953 року до сьогодні).

Методи дослідження. Дослідження носить комплексний, міждисциплінарний характер і містить такі методи: *порівняльний та системний аналіз* – для проникнення в сутність досліджуваних явищ, порівняння, встановлення закономірностей; *діахронічний та синхронічний методи* – для дослідження побутування театру як культурного інституту та одеського міського міфу в історико-культурній перспективі; *метод соціокультурного аналізу* – для виявлення соціокультурного контексту функціонування як одеського міфу, так і театру Музкомедії як культурного інституту; *метод семіотичного аналізу* – для дослідження одеського міфу як семіотичної системи, а також при розгляді вистав на одеську тему, історії театру та біографій провідних артистів трупі; *метод включеного спостереження* – при вивченні одеської міської культури; *біографічний метод* – для розгляду творчого шляху провідних артистів театру; *метод інтерпретації* (тлумачення) для аналізу вистав на одеську тему та пояснення смислів різноманітних культурних артефактів. Матеріал роботи ґрунтується також на *мікроісторичному* підході (англо-

американська традиція *методики усної історії* (oral history), насамперед, *метод інтерв'ю*).

Теоретична база дослідження:

– дослідження з теорії та історії культури, що визначають концептуальні засади сучасної гуманітаристики (Ю. Богуцький, П. Герчанівська, М. Найдорф, В. Шейко та ін.);

– праці, присвячені дослідженню понять: «міф» (Р. Барт, Е. Кассіпер, К. Леві-Строс, К. Г. Юнг та ін.), «міський міф» (В. Абашев, Т. Возняк, І. Євламπίєв, Є. Єрмолін, Ю. Лотман, І. Патрон, Б. Успенський та ін.), «одеський міф» (Я. П. Грінхіс, М. Найдорф, Т. Річарсон, В. Сквирська, К. Хемфрі, П. Херліхі та ін.);

– наукові розвідки з питань «локальної ідентичності» (З. Бауман, Л. Мамфорд, С. Рамер, Б. А. Рубл, Г. Шопфлін та ін.);

– роботи, що присвячені розкриттю теми театральної Одеси (В. Голота, О. Губар, Г. Перлов та ін.);

– праці з вивчення феноменів театральності (М. Євреїнов, Ю. Лотман), карнавальності (С. Аверінцев, М. Бахтін та ін.) та ролі трикстера (М. Липовецький, П. Радін, С. Троїцький, Ю. Чернявська та ін.);

– історичні (англо-американський варіант *методики усної історії* – Дж. Моєр, І. Реті, П. Томпсон, Л. Шопес) та культурно-антропологічні (К. Гірц, Т. Річардсон, К. Фокс) теорії;

– праці з теорії та історії театру (А. Баканурський, О. Безгін, Р. Єсипенко);

– дослідження з театральної семіотики (Т. Ковзан, А. Юберсфельд та ін.);

– праці, присвячені з'ясуванню специфіки жанрів музичного театру (А. Владимирська, Л. Жукова, К. Станіславська, М. Янковський та ін.);

– роботи про різні аспекти діяльності Одеського театру музичної комедії: книги (Р. Бродавко, О. Грабовський, В. Максименко та ін.), статті, рецензії театральних критиків тощо.

Джерельна база дослідження: матеріали з архіву Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного (репертуарні списки, програмки, сценарії, лібрето тощо), відгуки глядачів на Інтернет-сайтах, цикл авторських інтерв'ю з провідними артистами, художнім та адміністративним керівництвом Одеського театру музичної комедії ім. М. Водяного.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі:

Уперше:

– визначено модеративну роль театру (на прикладі діяльності Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного) як регулюючого чинника в процесах творення, трансляції, консервації міської міфології, важливого культурного інституту та комунікативного локусу в контексті побутування міського міфу і локальної ідентичності («одеськість»);

– різновид міського міфу – одеський міф досліджується не тільки як складний соціокультурний феномен, але й як семіотична система, що задає певне смислове поле, в якому відбувається інтерпретація різних складових історії міста, його культурних та мистецьких традицій тощо;

– здійснено комплексний культурологічний аналіз одеського міського міфу у його взаємозв'язку із відповідним типом локальної ідентичності («одеськістю») та театральністю міста;

– співвіднесено одеський міф з театральним мистецтвом Одеси та встановлено три моделі міського міфу («старий», радянський та сучасний одеський міф) та їх кореляцію з розвитком театру в просторі міської культури.

Розширено:

– експлікацію «міський міф» у культурологічному аспекті;
 – розуміння поняття «одеськість» та його типологічне наповнення;
 – уявлення про взаємовплив та взаємозв'язок Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного і міського культурного простору.

Уточнено та доповнено:

– поняття «смерть» одеського міського міфу (у традиційній схемі «народження-розвиток-смерть») запропоновано змінити на більш адекватне сучасній постмодерністській культурі – «трансформація»;

– жанр оперети /музичної комедії постає в якості художньо-стилістичної домінанти «одеськості».

Набули подальшого розвитку:

– поняття театральність (в розумінні Ю. Лотмана – концепція про «ексцентричне» – театральне місто та М. Євреїнова – концепція театральності) розглядається як формоутворююча риса «одеськості»;

– дослідження діяльності Одеського театру музичної комедії, образів його провідних артистів тощо як простір прояву трикстеризму;

– використання *методики усної історії* (oral history) у розгляді театральних артефактів (вистав, життєписів, образів артистів тощо).

Теоретичне та практичне значення дослідження. Результати дослідження є актуальними як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Виведено моделі одеського міфу та співвіднесено їх з театральним мистецтвом Одеси. Розширено відомості про поняття «одеськість». Зроблено акцент на артикуляції одеського міфу в репертуарі театру Музкомедії (вистава як носій міського міфу). Отримані результати є також доповненням до існуючої інформації про діяльність Одеського театру музичної комедії і дозволяють у новому ракурсі представити репертуар, вистави та артистів цього театру.

Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці курсів лекцій та семінарів з історії і теорії культури, історії театру, спецкурсів, до яких входить вивчення культурної спадщини Одеси, а також для підготовки навчально-методичних посібників, монографій, довідникових видань, проведення тематичних лекторіїв тощо. Використані методологічні підходи, сучасні методи дослідження міфу можуть стати ефективним інструментарієм для вивчення різноманітних сучасних міфів, зокрема міфів міст, та є цінним доробком у дослідженнях феномену – театр у міському просторі. Результати дослідження є корисними для працівників театрів (зокрема завлітів, художніх та адміністративних керівників), а також для туристичної сфери (як матеріали для розробок екскурсій, приміром, «Театральна Одеса», «Міфологічна Одеса» тощо).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою, здійсненою в галузі – теорія та історія культури (культурологія). Висновки та положення, що мають наукову новизну і праксеологічне значення, ґрунтуються на результатах, отриманих автором у процесі дослідження самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження викладені та оприлюднені у доповідях на наукових конференціях, серед яких: Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська культура у розмаїтті виявів» (Рівне, 2013 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Політика і філософія. Долі мистецтва в ХХІ столітті» (Одеса, 2014 р.), Всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Мистецтву дозволено все?» (Одеса, 2015 р.), Міжнародна заочна науково-теоретична конференція «Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва» (Київ, 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми культурної ідентичності в актуальному мистецтві та музейній практиці», (Одеса, 2016 р.).

Окремі результати дослідження було викладено на методичних семінарах кафедри культурології та мистецтвознавства ОНПУ, використано при підготовці матеріалів до лекційних курсів «Історія театру», «Сучасна українська культура» та «Культурна ідентичність в глобалізованому світі» для студентів спеціальності 034 – Культурологія на гуманітарному факультеті ОНПУ. Низку теоретичних та історичних матеріалів дисертації застосовано при проведенні семінарських занять зі студентами ОНПУ з курсів «Прикладна культурологія», «Історія театру», «Аналіз художнього твору та принципи художньої критики», «Культурна ідентичність в глобалізованому світі», «Міфопоетика культурного артефакту».

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 15 одноосібних публікаціях, з них 8 – у фахових виданнях з культурології, затверджених МОН України, 1 – у міжнародному спеціалізованому журналі, 3 – у збірниках матеріалів конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 3 – у додаткових публікаціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (255 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 247 сторінок (основна частина – 200 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** аргументовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету та завдання дослідження, його теоретичні та методологічні підстави, методи дослідження, об'єкт і предмет аналізу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи.

Перший розділ «Міський міф та театр: стратегії дослідження» складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню методологічних основ роботи, вибору стратегій та методів дослідження, встановленню та розгляду значущих для дослідження категорій.

У підрозділі 1.1 «Міський міф у сучасному гуманітарному дискурсі» продемонстровано багатогранність досліджень міського міфу, вивчення якого

неможливе без знань про сучасний міф взагалі. На основі концепцій Р. Барта, Е. Кассіра, К. Леві-Строса, Ю. Лотмана, К. Г. Юнга та ін. виведено основні характеристики сучасного міфу, зокрема – міського, розглянуто кореляцію міфу із суміжними поняттями – архетип, міфологема, міфема, а також поняттями текст, імідж та бренд тощо. Міський міф є складним та багатограним феноменом, тісно пов'язаним з культурними універсаліями та механізмами культури. У концентрованому виді він несе у собі узагальнений образ міста. Визначені основні функції міського міфу, серед яких найважливішою є функція локалізації простору (за М. Найдорфом). В умовах глобалізованої урбанізації саме міський міф (зокрема – одеський) – це культуротворчий чинник, що надає сенс існуванню певній міській громаді та окреслює кордони локальної ідентичності. Як семіотична система він задає смисловий простір, в якому відбувається інтерпретація різних складових історії міста, культурних та мистецьких традицій. Одеський міф як різновид сучасного міського міфу відповідає всім вищезазначеним характеристикам. Він містить у собі ємкий образ Одеси і служить для утримання меж «одеськості», тих культурних рамок, яких потрібно дотримуватися, щоб бути «своїм» у просторі міста (локальна самоідентифікація).

На основі праць З. Баумана, Л. Мамфора, Б. А. Рубла, Г. Шопфліна у дослідження культурних комунікативних локусів міста вводиться театр Музкомедії, який завдяки своєму репертуару, артистам, специфічній саморепрезентації являє собою особливе поле модерації міського міфу, а разом з тим і локальної ідентичності («одеськості»).

У підрозділі 1.2 «Культурна антропологія та усна історія у розгляді досліджуваних культурних артефактів» пропонується використання стратегії культурної антропології (діахронічний та синхронічний методи, метод включеного спостереження) та методики усної історії (метод інтерв'ю, метод інтерпретації, біографічний метод тощо) у контексті дослідження кореляції одеського міського міфу та Одеського театру музичної комедії. Обґрунтований розгляд продуктів творчої діяльності театру (репертуар, вистави, образи провідних артистів тощо) як артефактів культури (театральні артефакти). Поряд з міським міфом та «одеськістю», що артикуюються у діяльності театру Музкомедії, виявлені суміжні феномени, які входять до міфологічного дискурсу: одеська мова, одеський гумор, міські легенди тощо.

Підкреслюється, що «одеськість», або одеська локальна ідентичність є продуктом одеського міфу. Під цією категорією розуміються певні риси несхожості одеситів на мешканців інших міст або «патерни» (за К. Фокс), що роблять одеситів саме одеситами: мова, гумор, поведінка, уклад життя, весь речовий світ, наповнений численними сенсами і символізацією. Маркери «одеськості» збігаються з маркерами одеського міського міфу, до яких належить стійке уявлення про Одесу як про міжнародне перехрестя, найважливішими характеристиками якого є: відкритість, толерантність, космополітизм, волелюбність, ексцентричність, театральність тощо.

Залучаються методи усної історії, перш за все, спеціально розроблені інтерв'ю з провідними артистами, художнім та адміністративним керівництвом Одеського театру музичної комедії, що використовуються вперше до запропонованого матеріалу. Аналіз свідчень інформантів дозволяє виявити культурні смисли та

контексти, встановити причини популярності певних театральних артефактів Музкомедії через постійне перетинання їхнього змісту з одеським міфом і «одеськістю».

У підрозділі 1.3 «Театр як простір побутування міського міфу» розглядається театр як культурний інститут, з притаманними йому функціями (естетична, розважальна, комунікативна, компенсаторна тощо). Акцентується увага на необхідності дослідження модеративної ролі театру в аспекті розгортання міського міфу в просторі міста. На основі досліджень А. Баканурського, Т. Ковзана, А. Юберсфельд виділені основні рівні театральної комунікації, визначені критерії аналізу «театральних текстів», їх читання та декодування. В центрі уваги – вербальні та невербальні знаки, простір сцени, декорації, костюми, жести, образи головних героїв, музичне, хореографічне оформлення тощо як носії міського міфу. Кожна вистава при цьому постає «складною комунікативною подією» (за А. Баканурським).

Для розкриття культурної специфіки Одеси та модеративної ролі театру Музичної комедії у просторі міста розглядається поняття «театральності». У розумінні Ю. Лотмана місто як вистава, як театральна сцена, як арена для різних культурних і геополітичних зіткнень є локусом, який являє свою «ексцентричність» (певний тип міста). В даному контексті інтерес представляє і концепція М. Євреїнова про «театр для себе» як Карнавал, що виводить людину із залежності від громадського і морального порядку, служить своєрідним звільненням від страху перед «великою» ідеологією. Через «театральність» відбувається співвіднесення «одеськості» й практик театру Музичної комедії.

Другий розділ «Одеський міський міф і театральність» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено одеську театральність і побутування саме музичного театру (зокрема театру Музкомедії) протягом всього існування міста як моделі і простору розгортання міського міфу, локусу формування і збереження «одеськості», що напряду пов'язаний з трикстеризмом.

У підрозділі 2.1 «Співвіднесеність моделей одеського міфу та локального театального розвитку міста» на основі трьох культурно-історичних етапів розвитку і артикуляції міського одеського міфу/ локальної ідентичності виділяються три відповідні моделі, які корелюють з феноменом театральності, з одного боку, й існуванням міських театрів, з іншого.

Перша модель – «старий» одеський міф – центрована, хоча й передбачає маргінальні зони. Вона пов'язана з принциповою «європейськістю» Одеси і локалізується в оперному театрі. Її «низовим» відлунням стають численні кафешантани, театри кабаре та мініатюр. Місто сприймає себе «вільним» від жодної влади, плекаючи специфічне ставлення до значущих для одеситів цінностей (толерантність, ексцентричність, театральність тощо).

Друга модель – радянський одеський міф, що характеризується зміною просторових локусів існування одеського міфу: він переходить з центру міста на рівень дому, комунальної квартири, двору, Привозу, звідки в дусі карнавальності здійснюється захоплення центру (Дерибасівської вулиці) периферією. Рушійною силою процесів розповсюдження саме карнавальної складової міського міфу стає одеська інтелігенція. І влада (столична) – це скомороше начало одеської

ідентичності легітимізує через «присвоєння» місту звання «столиці гумору». Саме в цей період в Одесу зі Львова у 1953 р. переводять театр Музичної комедії, який стає модератором міського міфу.

Третя модель – сучасний одеський міф, також щільно пов'язана з Музкомедією. Сучасний одеський міф, як і інші міфи міст (приміром, Санкт-Петербургу, Нового Орлеану тощо), має ознаки історичної конструйованості. Він більшою мірою існує заради збереження ідентичності в середовищі культурних текстів, ніж суто в повсякденному житті. Теперішній одеський міф має характер глобального (одеська діаспора), певною мірою симулятивного (приміром, підкреслена «одеськість» в сучасному кінематографі), осколкового утворення (вибірковість сюжетів та мотивів). Розгляд моделей одеського міфу, особливо сучасної, дозволив також уточнити концептуальні положення про «смерть» міського міфу (в традиційній схемі «народження-розвиток-смерть»), запропонувавши більш коректне ситуації постмодерну – «трансформація».

У підрозділі 2.2 «Театральна Одеса в аспекті еволюції міського міфу» не тільки наводяться приклади театральності одеситів у різні історико-культурні періоди, але й розглядаються особливості феномену театральної Одеси в контексті міської міфології. Визначається співприродність одеської ідентичності і театральних практик, що розвивалися в місті протягом усієї його історії. Концепт М. Євреїнова – «театр для себе» відповідає поведінковим моделям одеситів у ситуації, коли одеський міф не йде «на експорт», а природно та вільно артикулюється «своїми» і для «своїх» в рамках міста. Саме тому театр стає інтегратором міської ідентичності, важливим комунікативним локусом міського культурного простору. З одного боку, одеській ідентичності, в тому числі і презентованій в міфі, притаманні риси яскравої, до того ж ексцентричної і демонстративної театральності. З іншого, саме театр і театр музичний в історії міста є локусом розвитку і побутування «живого» міфу, а через те, і певних аспектів культуротворення.

Особливі відношення міста з театром розгортаються на різних рівнях існування цих феноменів: від стилю життя і типу особистості до специфічної одеської публіки, особливої знаковості Одеси в «театральному вимірі» культури (причому всесвітньої) і одеської театральної критики серед інститутів мистецької рефлексії. Відповідні театри – як трупи і локуси – ставали моделями розвитку міського міфу і способами артикуляції міської ідентичності. Жанр оперети/музичної комедії, що близький легкому, ексцентричному, іронічному характеру одеситів, розглядається як художньо-стилістична домінанта «одеськості». А через це Одеський театр Музичної комедії подається на різних етапах своєї історії як комунікативний локус, де модерується підґрунтя цієї локальної ідентичності – одеський міф.

У підрозділі 2.3 «Трикстер як герой одеського міського міфу» зазначається, що найбільш адекватною одеському міфу фігурою видається саме трикстер, якому притаманні амбівалентність (подвійність), лімінальність, тяжіння до художнього жесту, зв'язок із сакральним контекстом, деміургічні якості, уособлення сміхового начала тощо. Розглядається карнавальність епохи «застою», адже саме цей період збігається з роками надзвичайного розквіту Одеського театру Музкомедії. Важливою зброєю в протистоянні офіційній радянській культурі в цей період є

одеський міф та його головний герой – трикстер з іронічним поглядом на життя, фрондерством, порушенням соціально прийнятих норм, ідеологічних заборон. Архетип трикстера не лише втілювався в героях популярних вистав на одеську тему з репертуару Музкомедії, а й в образі провідного артиста – «одесита» М. Водяного та деяких його колег.

За М. Липовецьким, у сучасній культурі зазначається поступова тенденція згасання трикстера, його нівелювання та «стерилізація». Ця проблема пов'язана із загальною децентрацією культури. Однак трикстер – надзвичайно рухливий міфологічний архетип, що постійно пристосовується до нових умов існування. Модифікації трикстера можна виявити в образах героїв сучасних вистав з репертуару Одеського театру музичної комедії.

Третій розділ «Одеський академічний театр музичної комедії ім. М. Водяного: модерація міського міфу» складається з трьох підрозділів і присвячений ролі театру Музкомедії як локусу побутування і розвитку міського міфу через саморепрезентацію театру, життєписи його провідних артистів, окремі сценічні образи та вистави на одеську тему та репертуар у цілому.

У підрозділі **3.1 «Міфологізація як форма публічної саморепрезентації Одеського театру музичної комедії»** розглянуто процес набуття театром статусу «найбільш одеського». Історія театру міфологізується за кількома напрямками, що відповідає міському типу міфології, її театральності, а також трикстеризму. Формування колективу театру відбувалося на базі трьох основних складових – виразників неофіційного дискурсу: 1) трупа Львівського театру музичної комедії (М. Водяной, Є. Дембська, М. Дьоміна та ін.); 2) одеські артисти (Б. Боровський, О. Гловацька, В. Применко та ін.); 3) артисти Свердловського театру музичної комедії (В. Алоїн, Ю. Осипов, Л. Сатосова та ін.), що у радянські роки мав репутацію театру «в заслання». З перших днів свого існування у просторі міста театр Музкомедії сприймається як «свій», суто одеський. Перш за все тому, що сам жанр оперети/музичної комедії співприродний одеському міфу, по-друге, оскільки в Одесі була своя традиція «легкого жанру» в попередні періоди. Також відзначається націленість цього театру на інновації та новаторство як прояв трикстеризму («театральна лабораторія»), виведення на перший план у репертуарній політиці саме вистав на одеську тему. Значну роль в цьому відігравали і особистості художніх керівників театру: І. Гріншпуна, М. Ошеровського, М. Водяного. У 60-80-ті рр. театр – епіцентр концентрації «одеськості», активний транслятор одеського міфу. Відвідування театру було ритуалізоване. З 2000-х відбувається трансформація ролі театру: тепер він є не лише деміургом і хранителем міського міфу, а й актором процесу його комерціалізації («міф на експорт») та брендизації самого театру (через рекламу, соціальні мережі, творчі акції тощо). Спостерігається вихід Музкомедії за межі театральної будівлі, «розпилення» в просторі міста або навіть світу (зарубіжні гастролі).

У підрозділі **3.2 «Артист Музкомедії як об'єкт/суб'єкт міської міфологізації»** встановлені форми і смисли міфологізації акторів Музкомедії пресою та публікою, а також «самоміфологізації» акторів зсередины трупи. Для артистів цієї, як і будь-якої іншої театральної трупи, характерною є позиція об'єкта/суб'єкта міської міфологізації. Розвиток міфологізуючих процесів йде за

двома основними лініями – «підключення» до каналів міського міфу через фігуру «справжнього» одесита, а в залежності від ступеня популярності – й надзвичайного «зразкового»; інша лінія пов'язана з внутрішньо театральним міфом, де актори так чи інакше відтворюють певні архетипові фігури – Вчитель (корифей), Учень, Мати, Батько тощо. При цьому міфологізована біографія корифеїв театру перетворюється на тип наративу ідентичності артиста Музкомедії. В трупі театру зберігається і підтримується розподіл на три покоління артистів: старше, середнє і молоде. Старше покоління сприймається як вчителі, корифеї, фундатори. Однак дещо самобутнім у такому поділі є певна недосяжність, незмінність першого покоління.

На базі циклу інтерв'ю виявлена система трансляції легенд про акторів старшого покоління, особливо про М. Водяного, а також те, що разом зі сценічною майстерністю від вчителя до учня транслюється й одеський міф, а з ним інтенція до демонстрації локальної ідентичності. Глядачі сприймають провідних акторів як персоніфікацію міського міфу, «справжніх» або «зразкових» одеситів через притаманні їм риси «одеськості», що проявляються в мовних інтонаціях, жести, особливостях репрезентації в душі одеської театральності тощо. Актори також ідентифікують себе з Одесою, попри те, що переважна більшість не є уродженими одеситами. Однак провідні артисти трупи зуміли органічно «вписатися» в міфологічний образ «одесита(-ки)» не тільки своїми окремими ролями, а й усім своїм артистичним іміджем, таким чином транслюючи і зберігаючи одеський міф.

У підрозділі 3.3 «Репертуарна політика театру в контексті міської культури» продемонстровано, що з усіх елементів театального процесу саме репертуар найбільш повно розкриває панораму ідейно-художнього клімату, взаємодії театру і глядача (комунікативний аспект), міського соціокультурного середовища та основних культурних парадигм епохи, що дозволяє модерувати і зберігати одеський міф. За 70 років існування театру Музкомедії склалися певні репертуарні традиції та особливий тип соціокультурної комунікації в просторі міської культури. На відміну від інших театрів країни, тут протягом всієї історії театру продукується і транслюється міф Одеси, міфологеми якого «натуралізуються» у свідомості пересічного реципієнта. Вистави цього театру, концерти, ювілейні вечори тощо не тільки будуються на різних міфологемах і міфологічних конструктах, репрезентуючи «одеськість» – вони й самі породжують нові міфи про Одесу. Виділені періоди розвитку репертуару та притаманні останнім особливості артикуляції одеського міського міфу.

Пункт 3.3.1 «Вистави театру Музкомедії 50-80-х рр. як носії одеського міфу та альтернатива офіційній культурі». Розповсюдження одеського міфу створило виключну ситуацію – на радянському просторі видатними композиторами створювалися високоякісні тексти, практично призначені для цього театру. В них відтворювалися конструкти одеського міфу та риси одеської локальної ідентичності: життєрадісність, темпераментність, волелюбність, театральна демонстративність тощо (що проявлялося в другорядних, але улюблених героях-трикстерах). У виставах на одеську тему 50-70-х рр. одеський міф подається разом із радянським міфом. Простежується виражена бінарність, централізація на «своєму» (на культурних героях, як от Костя і Тоська з «Білої акації»), прагнення освоїти або усунути «чуже» (приміром, спроби перевиховати Яшку-Буксира). Але для городян саме

«одеськість», яка прочитується через трикстеризм, одеську мову та гумор, карнавальність, стає прерогативою. А серед улюблених персонажів так багато яскравих трикстерів-одеситів антирадянщиків: Яшка-Буксир («Біла акація»), Мішка Япончик («На світанку»), Попандопуло («Весілля в Малинівці»), які являли певну альтернативу офіційній культурі, радянським нормам, штампам, табу. Театр постійно експериментував з темами та жанровою палітрою, а також акумулював у собі «одеськість» як фрондерство, балансування між дискурсами в образах героїв вистав. В 70-ті рр. популярними стали виражені герої медіатори: Андрій («Четверо з вулиці Жанни»), Гаркуша («Біля рідного причалу») та інші, що втілювали в собі архетиповий образ «не нашого нашого». Удача в репертуарі театру Музкомедії у 80-ті роки – «Старі будинки», що відобразили необхідність трансформації радянського одеського міфу (міфологема символічної Смерті-Воскресіння).

Пункт 3.3.2 «Трансформація репертуару та роль театру Музкомедії у сучасний період». З початку 90-х рр. у виставах театру проявляється руйнування жорсткого бінарності, з'являються постмодерністська гра, колажна побудова, самоіронія. В цілому перед глядачами – мозаїка з осколків одеського міфу. Так, у 90-ті роки справжнім успіхом став «Бал на честь короля», що заснований на міфологемі «Водяной – одесит». Ця вистава – безпрецедентне явище в історії театральної Одеси, а також величезний крок у бік нової естетики, нового дискурсу – індивід як носій локальної ідентичності. З початку 2000-х рр. парадигмальним стало відкриття, переосмислення історичного одеського міфу («Граф Воронцов», «Хаджибей, або любов до 3000 апельсинів»). Одеський дискурс присутній в усіх продуктах діяльності цього театру через особливості сценічного рішення, стилістику акторської гри тощо. Відтворюються етно- та релігійно-міфологічні сюжети як «праісторія» одеської локальної ідентичності (розширення одеської теми за рахунок етнічної ідентичності): «Скрипаль на даху», «Мойсей», «Вечори на хуторі біля Диканьки» тощо. Поліетнічність, карнавальність, толерантність, іронія та самоіронія як риси «одеськості» присутні в усіх популярних виставах театру. Важливим для театру стає локальні пошуки шляхів до конструктивного діалогу, повернення до принципів лабораторії, окрім того, створення не тільки нових, а й відродження старих вистав (приміром, «Білої акації»), де ретро-мотиви і звернення до минулого не є ознакою стагнації одеського міфу, а його природною якістю. Проявом постмодерністської ацентрації стає і просторове розширення театру – його пряме наближення до глядача через різноманітні флешмоби (арт-моби), зближення з фестивальними рухами (приміром, «Акація Фест» 2017 р.), різноманітні позатеатрові способи комунікації. Таким чином, театр Музкомедії продовжує модерувати одеський міф, підтримуючи в просторі міста й побутування одеської локальної ідентичності («одеськості»).

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що в умовах глобалізованої урбанізації саме міський міф (зокрема – одеський) – важливий культуротворчий чинник, що несе у собі узагальнений образ міста та надає сенс існуванню певній міській громаді. Як семіотична система міський міф задає смислове поле, в якому відбувається

інтерпретація різних складових історії міста, його культурних та мистецьких традицій тощо. Окремо виділена функція локалізації простору, що є необхідною для втримання місцевої локальної ідентичності. У самому місті існують конкретні локуси, що наділяються важливими комунікативними функціями, є модераторами міського міфу та каталізаторами становлення і розвитку локальної ідентичності. Серед таких локусів вперше в українській культурології розглядається один із важливих культурних інститутів міста – музичний театр взагалі і Одеський академічний театр музичної комедії ім. М. Водяного зокрема.

2. Завдяки культурно-антропологічній стратегії (діахронічний та синхронічний методи, метод включеного спостереження) та усній історії (метод інтерв'ю, метод інтерпретації, біографічний метод тощо) досліджено кореляцію одеського міського міфу, «одеськості» й суміжних культурних феноменів – міські легенди, одеська мова, гумор тощо з театральними практиками Одеси. Визначено, що важливим джерелом вивчення побутування одеського міфу в просторі міської культури є вистави на одеську тему як носії міського міфу, і, ширше, діяльність Одеського театру музичної комедії як культурного інституту, що являє собою своєрідну точку перетину вищезазначених артефактів, живого їхнього функціонування і практичного осмислення.

3. Доведено, що театр як культурний інститут є не просто продуктом міської культури, а й активним комунікативним локусом міста, модератором міського міфу. При цьому модеративна роль театру розуміється в широкому сенсі: театр як регулятор, певний комунікативний контролер, що впливає на створення, розвиток, трансляцію та консервацію міського міфу (направляє, налаштовує, корегує тощо). Театр (зокрема – Одеська Музкомедія) завдяки своєму репертуару, певним виставам на одеську тему, образам артистів та творчій діяльності в цілому впливає на формування та збереження міського міфу та локальної ідентичності («одеськості»).

4. Одеський міф як різновид сучасного міського міфу відповідає всім вищезазначеним характеристикам міського міфу. Як знак локальної самоідентифікації він містить у собі ємкий образ Одеси і служить для утримання меж «одеськості». До базових характеристик одеського міфу належить стійке уявлення про Одесу як про міжнародне перехрестя, європейське місто, де найважливішими маркерами є: відкритість, толерантність, космополітизм, волелюбність, нігілістичне ставлення до влади, ексцентричність, театральність тощо. З виділеними компонентами одеського міфу збігаються й головні складові «одеськості», що є відповідним типом локальної ідентичності, продуктом цього міфу, наочним прикладом прояву театральності Одеси. Виявлено три моделі побутування одеського міфу: 1) «старий» одеський міф; 2) радянський одеський міф; 3) сучасний одеський міф, а також співвіднесено ці моделі і тип локальної ідентичності із специфічними комунікативними локусами – музичними театрами міста. Перша модель одеського міфу значною мірою центрована та співвідноситься з оперним театром (як символічний центр міста) з одного боку, і театрами кабаре, кафешантанами тощо (карнавальний прояв міської культури) – з іншого. Дві ж останні моделі тісно пов'язані з театром Музичної комедії. Друга модель більшою мірою тримається на літературному міфі Одеси, організуючі плекання особливості Одеси як «столиці гумору», що проявляється у виставах на одеську тему з

радянського репертуару Музкомедії. Сучасна модель одеського міфу ацентрована, значною мірою спрямована на категорії «іміджу» та «бренду», що важливо не лише з огляду на подальший розвиток міста, а й коли мова йде про аналіз діяльності театру Музкомедії в умовах сьогодення.

5. Доведено, що саме театр і перш за все театр музичний становить простір формування міського міфу, особливого типу локальної ідентичності, практичної космополітичності і етнокультурної толерантності майже з самого народження Одеси. Специфіка музичного театру як ніщо інше відповідає задачам інтеграції різноетнічного складу населення в унікальну одеську спільноту, яка вже з першопочатків свого існування усвідомлює свою інакшовість відносно Імперії, а потім і СРСР. В даному контексті розглянуто поняття театральності як формоутворюючої риси «одеськості», яка вбирає і поєднує всі інші характеристики (волелюбність, ексцентричність тощо). Встановлено, що категорія М. Євреїнова «театр для себе» відповідає поведінковим моделям одеситів (поведінка городян як театральна вистава). Сам театр стає інтегратором одеської локальної ідентичності. Окрім того, через «театральність» відбувається співвіднесення локального типу ідентичності і практик театру Музичної комедії.

6. Головним героєм одеського міського міфу є тип трикстера з притаманними йому специфічними рисами: амбівалентність, лімінальність, тяжіння до художнього жесту, зв'язок із сакральним контекстом, деміургічні якості тощо. Саме такий тип героя міфу з іронічним поглядом на життя, фрондерством, вмінням балансувати між дискурсами відповідає характеристикам «одеськості» та є необхідним особливо в умовах карнавальності епохи «застою» – періоду, що збігається з роками надзвичайного розквіту Одеського театру Музкомедії. Розглянуто творчу діяльність театру Музичної комедії, його репертуар та образи провідних артистів як простір артикуляції трикстеризму. Продемонстровано втілення рис трикстера в провідних героях вистав на одеську тему, що, на наше переконання, сприяло міфологізації на міському рівні і певних акторів-виконавців (М. Водяной, С. Крупник, М. Завгородній).

7. Встановлено сприйняття городянами культурного інституту театру Музкомедії як суто «свого» в культурному просторі міста. Попри те, що театр був переведений до Одеси зі Львова у 1953 р., після виходу у світ легендарної «Білої акації» він сприймається як виключно «одеський» театр (або навіть «найбільш одеський театр»), який за природою свого жанру та тематикою вистав міг народитися тільки у цьому місті (типова міфологізація). Розглянуто історію театру в аспекті локальної міфологізації. Одеська мова, гумор, колоритні місцеві образи як презентація одеського міфу є найважливішими компонентами діяльності театру Музкомедії. Жанр оперети/музичної комедії, що близький легкому, ексцентричному, іронічному характеру одеситів розглядається як художньо-стилістична домінанта локальної ідентичності – «одеськості». А через це Одеський театр Музичної комедії подається на різних етапах своєї історії як комунікативний локус, де модерується підґрунтя цієї ідентичності – одеський міф.

8. Розглянуто особливості міфологізації в життєписах провідних артистів театру Музкомедії. Виявлено співвіднесення «зірок» трупі з героєм-трикстером, канали трансляції театральних традицій, форми комунікації з публікою тощо.

Завдяки методиці усної історії та циклу інтерв'ю (5 типів «опитувальників») вдалося відкрити нові факти з біографії артистів, реконструювати образи та вистави, що вийшли з репертуару. Встановлено, що формування колективу театру відбувалося на основі трьох головних складових – виразників неофіційного дискурсу: 1) трупі Львівського театру музичної; 2) одеських артистів; 3) артистів Свердловського театру музичної комедії (театр «в заслання»). У трупі театру, як і в будь-якій іншій, зберігається розподіл на три покоління артистів: старше, середнє і молоде. Самобутнім у такому типовому поділі є певна недосяжність, незмінність першого покоління корифеїв. Виявлена система трансляції легенд про акторів старшого покоління, особливо про М. Водяного (архетип Вчителя). З'ясовано, що разом зі сценічною майстерністю від вчителя до учня транслюється й одеський міф, а з ним й інтенція до демонстрації локальної ідентичності. Глядачі сприймають акторів як носіїв «одеськості», що проявляється в мовних інтонаціях, жести тощо. Самі актори ідентифікують себе з Одесою, попри те, що переважна більшість не є уродженими одеситами. Корифеї театру, деякі провідні актори середнього і молодшого поколінь постають у міському культурному просторі як персоніфікація міського міфу, що значним чином визначає і їхню популярність.

9. Доведено, що протягом всієї історії Музкомедії репертуар театру орієнтований, насамперед, на презентацію одеської теми в своїх виставах, завдяки чому відбувається модерація як одеського міфу, так і «одеськості». Вистави цього театру стають культовими для міської культури, а позатим виступають як бренд за межами Одеси. Вони не тільки будуються на різних стійких міфологемах і міфологічних конструктах, репрезентуючи «одеськість», – а й самі породжують нові міфи про Одесу. Особливо це характерно для вистав радянської доби. Серед знакових персонажів цього періоду багато яскравих трикстерів-одеситів антирадянщиків: Яшка-Буксир («Біла акація»), Мішка Япончик («На світанку»), Попандопуло («Весілля в Малинівці») та інші. У сучасний період з початку 2000-х рр. парадигмальним стає відкриття, переосмислення історичного одеського міфу («Граф Воронцов», «Хаджибей, або любов до 3000 апельсинів»), звернення до ретро-мотивів (нова версія вистави «Біла акація»). Як і раніше одеський дискурс присутній в усіх продуктах діяльності цього театру через особливості сценічного рішення, стилістику акторської гри тощо. Суттєвим при незмінній функції театру як модератора одеського міфу стає і часово-просторове розширення одеської теми через введення в репертуар етно-культурних та релігійно-міфологічних сюжетів як «праісторії» одеської ідентичності, з одного боку, і вихід театру за межі театральної будови в міський простір – з іншого, завдяки чому Одеса на фоні зростаючої глобалізації все ще має своє неповторне обличчя.

Дисертаційна робота відкриває перспективи зближення теорії і практики в сучасному культурологічному дискурсі. Перспективними лініями дослідження є подальше вивчення кореляції «міський міф – локальна ідентичність – театр», висвітлення нових форм комунікації «театр – публіка» у мінливому соціокультурному контексті в просторі міста, а також розробка теми «культура й особистість» через дослідження творчої діяльності провідних артистів театру.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, що затверджені МОН України

1. Коцюренко А. Артикуляція «одеського міфа» в репертуарі Одеського театру музикальної комедії (на прикладі семиотического аналізу спектакля «Біла Акація // Аркадія. 2012. № 3 (34). С. 64–67.
2. Ніколаєва Г. «Одеський міф»: минуле та сьогодні // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2013. Т. 1. Вип. 19. С. 229–234.
3. Николаева А. Ведущие артисты труппы Одесского театра музыкальной комедии им. М. Водяного как субъекты мифологизации // Аркадия. 2014. № 2 (39). С. 16–20.
4. Николаева А. «Одесская тема» в репертуаре театра музыкальной комедии им. М. Водяного // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». 2014. Т. 27 (66). № 1. С. 149–155.
5. Николаева А. «Одесский миф» как механизм культурной идентификации (на примере анализа творческой деятельности театра музыкальной комедии им. М. Водяного) // Культура народов Причерноморья: Таврийский национальный университет имени В. И. Вернадского. 2014. № 268. С. 90–93.
6. Ніколаєва Г. Трансформація образу трикстера: від радянської до пострадянської культури (на прикладі вистав Одеського Театру Музичної Комедії ім. М. Водяного) // Культура України. 2015. Вип. 49. С. 116–125.
7. Ніколаєва Г. Архетип Учителя у життєписі народного артиста СРСР М. Водяного // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2016. № 1. С. 125–129
8. Ніколаєва Г. Культурна антропологія та методика усної історії в контексті сучасного театрознавства (на прикладі розгляду артикуляції одеського міського міфу у творчій діяльності Одеського театру музичної комедії ім. М. Водяного) // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 2. С. 164–167.

Статті у міжнародних наукових виданнях

9. Nikolaieva H. The research on articulation of the city myth in the creative activity of Odessa musical comedy theatre named after M. Vodyanoy: interdisciplinary approach // *Evropský filozofický a historický diskurz*. 2017. Volume 3, Issue 1. P. 94–97

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Николаева А. Образ одессита в творчестве М. Водяного как альтернатива официальной культуре // Мистецтву дозволено все?: зб. матеріалів наук. конф./ Одеса: ОНПУ; МСЮ, 2015. С. 64–66.
11. Ніколаєва Г. Культурологічний дослідницький інструментарій у сучасному театрознавстві: до проблеми життєпису корифеїв театру музичної комедії ім.

М. Водяного // Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва: зб. матеріалів міжнародної науково-теоретичної конференції. Київ: Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, 2016. С. 91–93.

12. Ніколаєва Г. «Ти Одесит, Мішка...»: Одеська Музкомедія і міська культурна ідентичність // Проблеми культурної ідентичності в актуальному мистецтві та музейній практиці: зб. матеріалів наук. конф. / Одеса: ОНПУ; МСЮ, 2016. С. 45–46.

Публікації, які додатково відображають результати дисертації

13. Ніколаєва Г. Яшка-Буксир, Мішка Япончик, Попандопуло: трикстери «одеського міфу» у виставах Театру музичної комедії ім. М. Водяного // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого. 2014. Вип. 15. С. 130–134.

14. Николаева А. Феномен народного артиста СССР М. Водяного: культурологический аспект // Мир культуры: культуроведение, культурография, культурология: Сб. науч. тр. Курского государственного университета. 2014. Вып. 1. С. 41–45.

15. Николаева А. Не только имя, а и душа // Одесские известия. 12.09.2015. №79 (4789). С. 8.

АНОТАЦІЯ

Ніколаєва Г. О. Театр як модератор сучасного міського міфу (на прикладі діяльності Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена проблемі модерації міського міфу Одеським академічним театром музичної комедії ім. М. Водяного як культурним інститутом в просторі міста. Методологічна база роботи має комплексний, міждисциплінарний характер. Вперше у вітчизняній гуманітарній науці розглянуто модеративну роль Одеського театру музичної комедії як культурного інституту в контексті побутування міського міфу і локальної ідентичності («одеськості»). Також вперше одеський міф досліджується не тільки як складний соціокультурний феномен, але й як семіотична система, що задає певне смислове поле, в якому відбувається інтерпретація різних складових історії міста, його культурних та мистецьких традицій тощо. Проведений сутнісний культурологічний аналіз одеського міфу на різних етапах його розвитку у взаємозв'язку із локальною ідентичністю («одеськість») та театральністю міста. Здійснено співвіднесення одеського міфу з театральним мистецтвом Одеси та встановлено три корелюючі моделі локального міфу і розвитку театру в просторі міської культури. У дисертації також досліджено феномен одеської театральності, який пов'язаний не лише з певними локусами побутування міської міфології, а й з її сутнісними характеристиками (трикстеризм, карнавальність, ексцентричність,

толерантність тощо). Розширено розуміння поняття «одеськості» (як тип локальної ідентичності) та його типологічне наповнення, а також уявлення про взаємовплив/взаємозв'язок Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного і міського культурного простору. В даному контексті театр Музкомедії розглядається як активний член комунікативного процесу, модератор, транслятор та консерватор міського міфу, а разом з тим і – міської локальної ідентичності («одеськості») та певного типу особистості – «справжнього» одесита.

Уточнено та доповнено поняття «смерть» одеського міфу (у традиційній схемі «народження-розвиток-смерть») та запропоновано змінити його на більш адекватне сучасній постмодерністській культурі – «трансформація». Поняття театральності (в розумінні Ю. Лотмана – концепція про «ексцентричне» – театральне місто та М. Євреїнова – концепція театральності) розглядається як формоутворююча риса одеської ідентичності («одеськості»), а жанр оперети/музичної комедії – як художньо-стилістична домінанта локальної ідентичності – «одеськості».

Ключові слова: *одеський міський міф, одеська тема, локальна ідентичність («одеськості»), культурний простір, культурний інститут, музичний театр, артефакт, трикстер, карнавальність, театральність.*

SUMMARY

Nikolaieva H. O. The Theater as a Moderator of the Modern Urban Myth (based on the Example of the Activity of Odessa Academic Theater of Musical Comedy named after M. Vodyanoy). – The qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the Degree of Candidate of Cultural Studies (Ph.D.), in specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – National Academy Managerial Staff Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to the problem of moderation of the urban myth by the Odessa Academic Theater of the Musical Comedy named after M. Vodyanoy as a cultural institute in the city space. The methodological basis of the work has a complex, interdisciplinary nature: socio-cultural strategy (E. Ermolin, I. Evlampiev, M. Naydorf), anthropological strategy (K. Girts, M. Koul, T. Richardson, K. Fox), method of oral history (J. Moer, I. Reti, L. Shopes, P. Thompson), psychoanalytic approach (the theory of archetypes of C.G. Jung), semiotic strategy (R. Bart, T. Kovzan, Y. Lotman, A. Ubersfeld). However, some of the methods (for example, the methodology of oral history) are used on the material given for the first time. The chronological boundaries of the study cover the period of functioning of the Odessa Academic Theater of Musical Comedy named after M. Vodyanoy in Odessa (from 1953 to the present). But at the same time, the second chapter of the work deals with the processes of the creation of the Odessa myth and the corresponding type of local identity ("odesskost" or "Odessa flavour") in correlation with the theatrical practices of the city, which took place from the beginning of the XIXth until the middle of the XX century.

The scientific novelty of the research is based on the attempt to relate the models of the Odessa myth and theatrical art of Odessa city and to study the mutual influence (correlation) of the Odessa Theater of Musical Comedy as a local communicative space with the development of urban identity ("odesskost") for the first time in native humanities

science. In this context the Theater of Musical Comedy is regarded as an active member of the communicative process, a moderator, translator and conservator of the urban myth, and at the same time – of the urban local identity ("odesskost") and a certain type of personality – "real" Odessite. The phenomenon of theatrical Odessa, which is directly connected not only with certain locuses of the existence of urban mythology, but also with its essential characteristics (tricksterism, carnival, eccentricity, tolerance, etc.), is being investigated in this thesis.

Under the term "moderator" the of myth means the ability of the theater as an important communicative locus of the city to regulate the processes of creation, translation, conservation of the urban myth. It is noted that on one hand, Odessa identity ("odesskost" or "Odessa flavour") being articulated in the myth features, is eccentric and demonstrative theatrical. On the other hand, theater as social and cultural historical institution is the locus of existence of the urban myth, due to certain aspects of cultural creation. The attention is focused on the matter that theater, and first of all, musical theater is a space of the social and cultural integration, the formation of local identity, practical cosmopolitan, ethnic and cultural tolerance of Odessa. Musical Theater (especially Theater of Musical Comedy) is a model of urban cultural space and myth, the key to understanding the city and the nature of Odessa. Due to the strong methodological basis and the work with different sources (publications, archival documents and other written evidence), especially research in the sphere so-called oral history and specially designed cycles of interviews have given numerous explanations about popularity of some theater performances based on "Odessa theme", whose work correlates with Odessa myth. The author also mentions that the success of the most famous actors of the theater is based on the image of "real" Odessite. Odessa language, humor, folklore, "Odessa ditties", colorful local images as articulation of the Odessa myth have become an essential part of the creative work of the Odessa Theater of Musical Comedy, that supported and still continues to support it as a socio-cultural institution. During the Soviet period the theater of Musical Comedy served very clearly as a moderator of Odessa myth. "Odesskost" was seen through the work of Musical Comedy Theater as a kind of alternative to the Soviet officialdom, the system of regulations, prohibitions and taboos. The author concludes that nowadays due to conditions of increasing globalization, on one hand, and instability in the country, on the other, due to repertoire of the Odessa Theater of Musical Comedy, various flash mobs (art-mobs) and interactive creative actions the Odessa myth and specific cultural identity in a variety of markers continue to be moderated, streamed and preserved.

Materials of the research can be used in preparing lectures and seminars on the history and theory of culture, the history of theater courses which include the study of the cultural heritage of Odessa that can be handy for students of humanitarian specializations. The key provisions of this thesis, the materials of separate sections and units can also be used for the preparation of teaching aids, monographs, books, references, thematic lectures and so forth. Results of this research are also useful for employees of different theaters (including heads of the literary section, artistic and administrative leaders), as well as in tourism (materials useful for the preparing of city tours with a copyright such as "Theatrical Odessa", "Mythological Odessa").

Key words: *Odessa urban myth, Odessa theme, local identity («odesskost»), cultural space, cultural institute, musical theater, artifact, trickster, carnival, theatricality.*